

УДК 330.322:[658.3:656.2]

М. М. СЕМЕНЯК

Виробничий структурний підрозділ «Локомотивне депо Чернівці» регіональної філії «Львівська залізниця» ПАТ «Укрзалізниця», вул. Білоруська, 25ж, Чернівці, Україна, 58021, тел. +38 (066) 991 80 83, ел. пошта kolia.semeniak@yandex.ua

ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК РЕФОРМУВАННЯ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ГАЛУЗІ ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Мета. Робота присвячена обґрунтуванню важливості інвестування в людський капітал у процесі реформування залізничного транспорту. **Методика.** Для розв'язання поставлених завдань, визначення стану наукової проблеми, теоретичних та практичних аспектів дослідження в статті використовувався метод теоретичного пошуку (аналіз наукової літератури й нормативної документації, узагальнення практичного досвіду та порівняння, класифікація, систематизація). **Результати.** У роботі наведено теоретичний огляд нині існуючої проблеми щодо оптимізації залізничного транспорту в умовах реформування через інвестиції в людський капітал. Доведено необхідність постійного підвищення кваліфікації працівників залізниці на якісно новому рівні. Аргументовано необхідність вдосконалення законодавчої бази в цьому напрямку. Узагальнено теоретичний матеріал щодо необхідності інвестування в людський капітал в умовах реформування залізничного транспорту. Досліджено питання щодо формування складових людського капіталу для покращення розвитку висококваліфікованої робочої сили з метою досягнення ефективності та конкурентоспроможності залізничної галузі. **Практична значимість.** Теоретично окреслена необхідність використання інноваційних технологій, передового досвіду європейських країн у процесі перепідготовки кадрів, що сприятиме покращенню якості освіти працівників залізничної галузі, розвитку людського капіталу в умовах реформування.

Ключові слова: людський капітал; формування людського капіталу; залізнична галузь; інвестиції; реформування; економічний розвиток.

Постановка проблеми

Кінцевою стратегічною метою України є приєднання до Європейського союзу, що сприятиме її повній інтеграції у світову економіку. Процес інтеграції відбувається за умов реформування власної економіки при одночасній трансформації зовнішньоекономічних зв'язків, зокрема з країнами СНД [8].

Залізничний транспорт є однією з базових галузей економіки та однією з найбільш важливих галузей народного господарства України. Він забезпечує виробничі й невиробничі потреби матеріального виробництва, невиробничої сфери, а також населення в усіх видах перевезень.

Існуюча структура управління залізничним транспортом, стан виробничо-технічної бази залізниць і технологічний рівень організації перевезень за багатьма параметрами не відповідають зростаючим потребам суспільства та європейським стандартам якості надання транспортних послуг, спричиняючи низький рівень конкурентності на внутрішньому та

зовнішньому ринку залізничних послуг. Зокрема, пасажирські перевезення мають порівняно низьку швидкість руху, недостатній комфорт та високу вартість поїздки. Інфраструктура для курсування швидкісних поїздів потребує реконструювання, а в деяких випадках необхідне нове будівництво ізольованих швидкісних магістралей [6].

З огляду на вищенаведене, з метою підвищення ефективності функціонування галузі, повного задоволення потреб національної економіки й населення в перевезеннях, збільшення рівня використання транзитного потенціалу держави залізничний транспорт потребує реформування [9].

Реформування економіки в цілому та залізничного транспорту зокрема неможливе без такого поняття, як людський капітал, оскільки це в широкому сенсі інтенсивний продуктивний чинник економічного розвитку, розвитку суспільства й сім'ї, що включає освічену частину трудових ресурсів, знання, інструментарій інтелектуальної й управлінської праці. Це інтелект, здоров'я і знання, високопродуктивна

праця і якість життя. Людський капітал – головний фактор формування й розвитку інноваційної економіки й економіки знань як наступного, вищого етапу розвитку.

Враховуючи вищесказане, стає очевидним, що для успішної інтеграції в європейську систему, підвищення конкуренції на ринку транспортних послуг, розвитку залізничного транспорту та успішного, повного й ефективного його реформування необхідно велику увагу приділити такому поняттю, як людський капітал, яке тісно пов'язано з трудовими ресурсами – частина працездатного населення, яка має фізичні й розумові здібності та знання, необхідні для здійснення корисної діяльності [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аспекти соціально-економічного розвитку залізничного комплексу та питання, пов'язані з інтеграцією залізничного транспорту в європейську систему, досліджували такі вітчизняні науковці, як Ю. Бараш, М. Данько, О. Дейнека, В. Дикань, Г. Кірпа, М. Макаренко, Л. Позднякова, Г. Ейтутіс та інші.

Основи теорії людського капіталу були закладені такими відомими представниками школи економіки, як Т. Шульц і Г. Беккер та надалі розроблені Г. Боуеном, В. Вейсбродом, Е. Денісоном, Дж. Кендріком, Дж. Кларком, Ф. Махлупом, Дж. Мінцером та Б. Чізвіком. Важливий внесок у розвиток теорії людського капіталу зробили вітчизняні вчені В. Антонюк, О. Бородіна, С. Вовканич, І. Каленюк, В. Куценко, Е. Лібанова, М. Ніколайчук, В. Новіков, І. Петровата та інші. Над розробкою концепції людського капіталу працювали такі відомі вчені, як О. Грішнова, О. Димків, Т. Нейстик.

Зазначені автори розглядають поняття людського капіталу, його формування та зв'язок з такими поняттями, як трудові ресурси та людський потенціал, а також основні характеристики цих понять. Проте недостатньо висвітленою залишається проблема формування та забезпечення людським капіталом залізничного комплексу як необхідна умова для вдосконалення його соціально-економічного розвитку, що й зумовило вибір даної теми досліджень.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження - обґрунтування важливості людського капіталу та його інвестування

в процесі реформування залізничного транспорту; висвітлення питання формування людського капіталу та його специфіки на макро- та мікроекономічному рівні, зокрема в залізничному комплексі; виокремлення питання формування складових людського капіталу для покращення розвитку висококваліфікованої робочої сили з метою досягнення ефективності та конкурентоспроможності залізничного транспорту.

Виклад основного матеріалу дослідження

Створення теорії людського капіталу значно вплинуло на розвиток економічної науки та зробило революційний прорив в економічній думці.

Загальновідомо, що поняття «людський капітал» увійшло в науку на початку 60-х років ХХ ст. із західної економічної літератури. Інтерес до цього поняття зумовлений такими двома чинниками:

- загальна закономірність розвитку сучасної науки в цілому, яка виявляється в зосередженні уваги вчених на дослідженні проблем людини;

- визнання того, що активізація творчого потенціалу людини, розвиток висококваліфікованої робочої сили є найефективнішим способом досягнення економічного зростання. Адже людина з її умінням, виробничим досвідом та навичками до праці є вирішальним елементом будь-якого виробництва [2].

У сучасному суспільстві людський капітал визнаний найціннішим ресурсом, набагато важливішим, ніж природні ресурси або накопичене багатство. Саме людський капітал, а не матеріальні засоби виробництва, є основним чинником конкурентоспроможності, економічного зростання й ефективності, оскільки джерелом будь-якого доходу може бути тільки людська праця, що виробляє продукти для забезпечення життєдіяльності людини.

Використовуючи теорію людського капіталу в процесі реформування залізничного транспорту, на нашу думку, необхідно логічно пояснити й глибше дослідити такі кардинальні проблеми, як людський розвиток, економічне зростання, розподіл доходів, роль і значення освіти та професійної перепідготовки, вікову динаміку заробітків, мотивацію тощо. Такий підхід дасть змогу визначити доцільність витрат, наприклад

на навчання або на зміну місця роботи в системі залізниці, і спрогнозувати розмір майбутнього приросту доходів і тривалість їх одержання, що має не лише навчальне та виховне, але й мотиваційне значення для працівників залізниці всіх ланок. Ця теорія є свого роду ідеологією значних інвестицій в освіту та розвиток людей, які працюють в цій галузі на всіх рівнях, оскільки вони розглядаються як ефективне джерело економічного зростання.

Однак, як зазначають провідні науковці, поняття «людський капітал» означає не лише усвідомлення вирішальної ролі людини в економічній системі суспільства, а й визнання необхідності інвестування в людину, оскільки капітал набувається та збільшується шляхом інвестування (за рахунок обмеження поточного споживання) і дає тривалий економічний ефект [4].

Щодо реформування залізничного транспорту, то тут інвестиції в людський капітал, на нашу думку, є діями, які підвищують професійну кваліфікацію і продуктивні здібності людини й тим самим продуктивність праці. Витрати, які сприяють підвищенню людської продуктивності, у цьому випадку можна розглядати як інвестиції, оскільки поточні витрати здійснюються з тим розрахунком, що їх буде багаторазово компенсовано зростаючим потоком доходів у майбутньому.

Інвестування в людський капітал, який використовується для роботи на залізниці, має свої особливості. У першу чергу це, звичайно, витрати на спеціальну освіту, підготовку та перепідготовку за місцем роботи. Вони є найочевиднішим, найпоширенішим і, напевне, найважливішим видом інвестицій у людський капітал залізничного транспорту. Освіта формує працівників залізниці будь-якої ланки, які стають більш кваліфікованими й більш продуктивними.

Продуктом процесу освіти є якісно нова робоча сила із високим рівнем кваліфікації, знань сучасних технологій, здатна виконувати роботу більшої складності, що у свою чергу є ключем до ефективного виробництва [3].

У перспективі працівник може отримати від здобутої освіти:

- більш високий зарібок;
- більш широкий доступ до цікавої та перспективної роботи;

– престижну професію та підвищене задоволення від неринкових видів діяльності.

Таким чином, вигоди від здобутої освіти можна одержувати тривалий час, практично протягом усього життя.

В умовах ринкової економіки завдяки здобутій освіті робітники повинні бути продуктивними, наділеними необхідними професійними знаннями та навичками, причому масштаби освітньої діяльності мають бути такими, які б зменшували або повністю виключали втрати на виробництві [4].

Працівники залізничного транспорту, які є всебічно освіченими, гнучкими, адаптивними до різних умов виробництва та готові до продовження навчання протягом усього життя, є необхідним елементом реалізації економічних цілей залізниці й країни в цілому. Швидкі зміни економічного середовища діяльності підприємств залізничного транспорту потребують розробки практичних прийомів та методів управління знаннями в їх господарській діяльності.

Економічна ефективність освіти, її перспективність та інвестиційний характер приводять до розробки програми постійного розвитку й удосконалення людського капіталу як на національному рівні, так і на рівні окремих підприємств як запорука поліпшення економічного добробуту.

На сьогоднішній день стрімкий розвиток науки, комунікаційних, інформаційних та інших технологій, впровадження системи управління якістю, удосконалення роботи технічних, прикордонних, припортових залізничних станцій, а також глобалізація економічної активності на фоні тенденцій до більшої індивідуальної відповідальності суттєво змінили вимоги до освіти. Необхідно прискорити перехід від авторитарної педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, від накопичення знань до вміння оперувати знаннями. На зміну «одноразовій» освіті повинна прийти безперервна, а поточну організацію навчання повинно замінити індивідуальне [10].

Поряд з освітою охорона здоров'я теж є одним із важливих факторів, які діють тривалий час. Добре організована система охорони здоров'я робить людину здатною до більш інтенсивної та тривалої праці [7]. Тому не слід нехтувати цими питаннями. Стосовно залізничного транспорту добре здоров'я слід розглядати як

результат збільшення витрат на профілактику захворювань з метою зменшення витрат на медичне обслуговування, що сприятиме підвищенню працездатності й продуктивності праці залізничників. Не можна не враховувати й витрати на мобільність, що є особливістю роботи у цій галузі. Мова йде про те, що працівники мігрують з місць, де відносно нижча продуктивність праці, у місця з відносно вищою продуктивністю, збільшуючи тим самим результати використання свого людського капіталу.

Як бачимо, види витрат можна оцінити не лише в грошовому еквіваленті, а й в інших формах, зокрема інвестицій в людський капітал, що сприятиме зростанню в майбутньому продуктивності та заробітків працівників галузі.

Слід зазначити, що будь-яка професійна діяльність, у тому числі й професія залізничника, передбачає той факт, що майбутній власник людського капіталу практично завжди виступає одночасно і об'єктом, і суб'єктом, і результатом впливу. З огляду на це, інвестування є важливою передумовою виробництва людського капіталу, але ще не саме його виробництво. Формування людського капіталу – це процес створення продуктивних здібностей людини за допомогою інвестицій у конкретні процеси її життєдіяльності. При цьому інвестування здійснюється двоюко: як вкладення фінансових коштів та ресурсів і як витрати часу та сили, тобто як певні види людської діяльності [4]. Людський капітал створюється виключно через зусилля самої людини, її свідомість, активну освітню діяльність і залежить не лише від державних і приватних інвестицій. Особистісні якості та прагнення людини, зокрема витрати часу і праці на саморозвиток та самовдосконалення, є абсолютно необхідною умовою для нарощення цього капіталу. Ці приватні вкладення потім обов'язково переходять у суспільні, оскільки накопичений запас знань, умінь та інших продуктивних рис людини може реалізуватися і бути оціненим лише в суспільстві завдяки активній життєдіяльності. Розглядаючи розвиток людського капіталу на цьому рівні, слід вказати на важливість такого аспекту, як якість освіти на всіх рівнях.

Інвестиції в людський капітал мають особливості, що відрізняють їх від інших видів інвестицій. Так, однією із особливостей залізнично-

го транспорту є те, що вибір професії залізничника значною мірою залежать від сімейних традицій, професії та рівня освіти батьків. Окрім цього, автори відомого підручника з економіки С. Фішер, Р. Дорнбуш, К. Шмалензі вбачають у людському капіталі передусім природжені здібності і талант людини, а потім уже її освіту і набуту кваліфікацію.

З огляду на теоретичний аспект поняття «людський капітал», слід зазначити, що в процесі реформування залізничного транспорту необхідно враховувати його три основних рівні:

– на першому рівні людський капітал є фактично особистим або приватним. Адже це знання та навички, які людина здобула шляхом освіти, професійної підготовки, практичного досвіду тощо. На цьому рівні людський капітал можна охарактеризувати як такий, що приносить доходи, і назвати особистою власністю, так само як майно, гроші, цінні папери та інше;

– на другому, мікроекономічному рівні, людський капітал являє собою сукупну кваліфікацію та професійні здібності всіх працівників підприємств залізничного транспорту, а також здобутки цих підприємств у справі ефективної організації праці та розвитку персоналу. На цьому рівні прибуток отримується від ефективного використання всіх видів людського капіталу, а тому це поняття асоціюється з виробничим та комерційним капіталом підприємств;

– на третьому, макроекономічному рівні, людський капітал залізниці як складова всього народногосподарського комплексу України стає часткою національного людського капіталу. Цей рівень включає в себе суму людського капіталу всіх підприємств та всіх громадян держави.

Як показано на рис. 1, сформований та розвинений у результаті інвестицій і накопичений людьми певний запас якості життя, здоров'я, знань, інтелекту, навичок, здібностей, тобто людський капітал, повинен цілеспрямовано використовуватися для успішного реформування залізничної галузі з метою сприяння її розвитку та конкурентоспроможності на європейському ринку, адже Європа та Євросоюз зокрема є великим ринком збуту та джерелом постачання товарів і послуг [5].

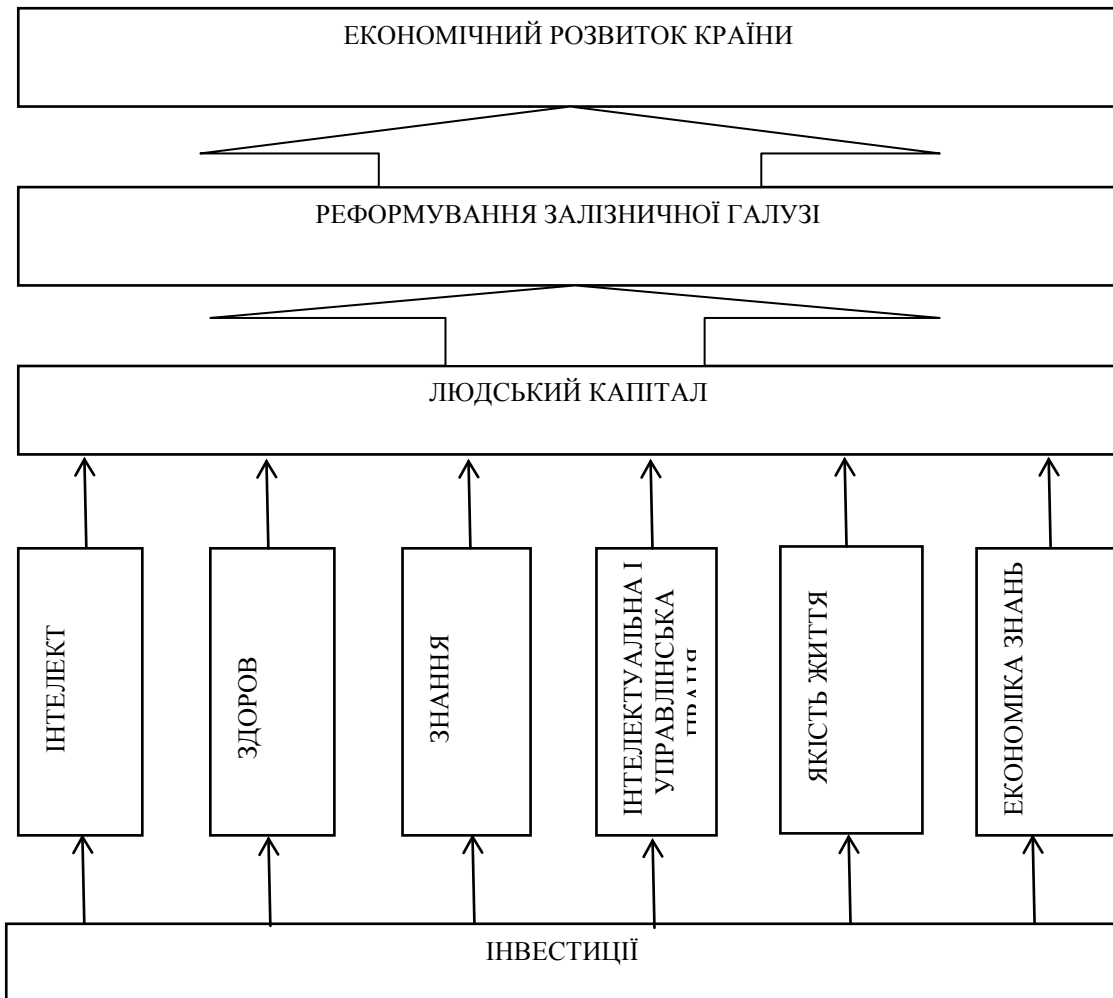

Рис 1. Інвестиції в людський капітал як складова реформування залізничної галузі та економічного розвитку країни

Людський капітал в умовах науково-технічної революції є головним рушієм внутрішнього валового продукту, економічного розвитку нашої держави і суспільства, а також національним багатством країни.

Висновки

Питання інвестування в людський капітал, його формування та використання у ході реформування залізничного транспорту України є важливим і потребує відображення в нормативних та законодавчих актах, що регламентують реформування галузі та економічне зростання держави. Окрім цього, необхідно на рівні Укрзалізниці, окремих залізниць та відокремлених підрозділів велику увагу приділяти розвитку фізичних, розумових здібностей і поповненню знань працівників галузі, необхідних

для здійснення корисної діяльності, використовуючи сучасні ефективні технології, передовий досвід європейських країн та країн близького зарубіжжя.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку

Подальші дослідження полягають у більш глибокому вивченні та аналізі механізмів процесу формування та розвитку людського капіталу в сучасних умовах з метою його ефективного використання в процесі реформування залізничного транспорту України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Акулов М. Г. Економіка праці і соціально трудові відносини : навч. посіб. / М. Г. Акулов, А.

- В. Драбаніч, Т. В. Євась та ін. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 328 с.
2. Башнянин Г. І. Загальна економічна теорія. Спеціальна економічна теорія. У 2 ч. Ч. 1, 2 / Г. І. Башнянин, П. Ю. Лазур, В. С. Медведєв. – Київ : Ніка-Центр; Ельга, 2002. – 527 с.
  3. Беляєв О. О. Політична економія : навч. посіб. / О. О. Беляєв, А. С. Бебело. – Київ : КНЕУ, 2001. – 328 с.
  4. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / О. А. Грішнова. – Київ : Знання, 2004. – 535 с.
  5. Дахно І. І. Міжнародна економіка : навч. посіб. / І. І. Дахно. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ : МАУП, 2006. – 248 с.
  6. Економічна ефективність високошвидкісних пасажирських залізничних перевезень в Україні : монографія / Ю. С. Бараш, А. В. Момот. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. нац. ун-т залізнич. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2015. – 137 с.
  7. Корицкий А. В. Введение в теорию человеческого капитала : учебное пособие / А. В. Корицкий. – Новосибирск : СибУПК, 2000. – 112 с.
  8. Манів З. О. Регіональна економіка : навч. посіб. / З. О. Манів, І. М. Луцький, С. З. Манів. – Львів : Магнолія-2006, 2011. – 638 с.
  9. Про затвердження Державної цільової програми реформування залізничного транспорту на 2010-2019 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2009 р. N 1390 – Режим доступу <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1390-2009-п>
  10. П'ятакова Г. П., Заячківська Н. М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі : навч.-метод. посіб. для студентів та магістрантів вищої школи / Г. П. П'ятакова, Н. М. Заячківська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 55 с.

Н. Н. СЕМЕНЯК

Производственное структурное подразделение «Локомотивное депо Черновцы» региональной филии «Львовская железная дорога» ПАО «Укрзалізниця», ул. Белорусская, 25ж, Черновцы, Украина, 58021, тел. +38 (066) 991 80 83, эл. почта kolia.semeniak@yandex.ua

ИНВЕСТИЦИИ В ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ КАК ФАКТОР РЕФОРМИРОВАНИЯ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОЙ ОТРАСЛИ И ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

Цель. Работа посвящена обоснованию важности инвестирования в человеческий капитал в процессе реформирования железнодорожного транспорта. **Методика.** Для решения поставленных задач, определения состояния научной проблемы, теоретических и практических аспектов исследования в статье использовался метод теоретического поиска (анализ научной литературы и нормативной документации, обобщение практического опыта и сравнение, классификация, систематизация). **Результаты.** В работе приведен теоретический обзор ныне существующей проблемы, касающейся оптимизации железнодорожного транспорта в условиях реформирования посредством инвестиций в человеческий капитал. Доказана необходимость постоянного повышения квалификации работников железной дороги на качественно новом уровне. Аргументирована необходимость усовершенствования законодательной базы в этом направлении. Обобщен теоретический материал относительно необходимости инвестирования в человеческий капитал в условиях реформирования железнодорожного транспорта. Исследован вопрос, касающийся формирования составляющих человеческого капитала для улучшения развития высококвалифицированной рабочей силы с целью достижения эффективности и конкурентоспособности железнодорожной отрасли. **Практическая значимость.** Теоретически очерченная необходимость использования инновационных технологий, передового опыта европейских стран в процессе переподготовки кадров будет способствовать улучшению качества образования работников железнодорожной отрасли, развитию человеческого капитала в условиях реформирования.

Ключевые слова: человеческий капитал; формирование человеческого капитала; железнодорожная отрасль; инвестиции; реформирование; экономическое развитие.

M. M. SEMENYAK

Industrial structural unit locomotive depot Chernivtsi Lviv branch railway Public Company Ukrainian railroad, Belorusskaya st., 25g, Chernivtsi, Ukraine, 58021, tel. +38 (066) 991 80 83, e-mail kolia.semeniak@yandex.ua

INVESTING IN HUMAN CAPITAL AS A FACTOR OF REFORMING OF RAILWAY INDUSTRY AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Goal. The article is devoted to substantiation importance of investing in human capital in the process of reforming the railway transport. **Methods.** To solve the problems, determine the status of scientific problems of theoretical and practical aspects of research in the article the method of theoretical search (analysis of scientific literature and regulatory documents, summarizing of practice experience and comparison, classification, systematization) are used. **Results.** Theoretic survey of current issue regarding optimization of the railway transport within reformation via investments into the human capital assets has been given in this paper. Necessity of legal framework improvement in this direction has been argued. Theoretic material regarding the necessity of investments into the human capital assets within the railway transport reformation has been improved is summarized. Issue regarding formation of the human capital assets aimed at improvement of skilled work force development with purpose to achieve efficiency and competitiveness of railway is developing further. **Practical relevance.** Theoretically pointed out necessity of application of innovative technologies, advanced experience of European countries in the process of personnel re-training will facilitate improvement of education quality of railway workers, development of human capital assets within reformation.

Keywords: human capital; human capital formation; railway industry; investments; reformation; the economic development.

Надійшла до редколегії 31.10.2016.

Стаття рекомендована до друку к-том екон. наук, доц. Гненим М. В. та д-ром екон. наук, проф. Рисін В. В.